

XX. YÜZYIL SONLARINDA TRABLUSGAR'B'DA SAVUNMA TEDBİRLERİ VE GOLTZ PAŞANIN LÂYİHASI

Nurettin BİROL*

ÖZET

Devletlerarası dengelerin aleyhimize değiştiği XIX. yüzyılda Fransızlar, 1830'da Cezayir'i, 1881'de de Tunus'u işgal ettiler. Bunun üzerine II. Abdülhamid, Trablusgarb'a kuvvet sevk edip Fransızların bu toprakları da işgal etmelerine engel olmak için, güvendiği vali ve komutanları buraya göndererek bazı tedbirler aldı. Bir süre sonra 1882'de İngilizler Mısır'ı işgal ettiler. Ancak bu tarihlerde İtalyanların Trablusgarb üzerindeki talepleri ve bu yolda çalışmalarına başlaması, Osmanlı-Fransız ilişkilerinin düzelmesine sebep oldu.

Osmanlı Devletinin artık kara bağlantısının bulunmadığı ve 1885'lerden itibaren de İtalyan faaliyetlerinin arttığı bir ortamda II. Abdülhamid Trablusgarb yerli halkını teşkilatlandırarak tedbirler alma yoluna gitmişti. İşte bunlardan biri de, bu tarihlerde Osmanlı Devletinde "Mekâtib-i Askeriyye Umum Müfettişi" olarak vazife yapan Yaver-i Ekrem** Mirliya Goltz Paşanın buranın müdafaası için tanzim ettiği lâyihasıdır.

Goltz Paşa, Padişah'ın isteği üzerine hazırladığı ve ekte aynen verdiğimiz lâyihasını bir müzekkire ile beraber 4 Nisan 1885'te saraya takdim etti. Çeşitli tedbirler içeren bu rapor daha sonra komisyonda görüşülüp gerekli düzenlemelerin yapılmasıyla irâdesi çıkarılmış ve kısmen uygulanmıştır. Bu dönemde ve daha sonraları yapılan savunmalarda bu raporun ve çalışmalarının etkili olduğu anlaşıyor.

Anahtar Kelimeler

Trablusgarb, Goltz Paşa, Lâyiha, Abdülhamid, Asakîr-i Mevkiyye, Kuloğulları.

Trablusgarb, Kuzey Afrika'da Mısır ile Tunus arasındaki bölgedir. Burası 14 Ağustos 1551 tarihinde Turgut Reis tarafından Malta korsanlarının elinden alınarak Osmanlı topraklarına katılmıştır¹.

* Dr., Atatürk Üniversitesi, Erzincan Eğitim Fakültesi.

** Yaver-i Ekremler ve Misyonları için bkz. Ali Karaca, "II. Abdulhamid'in İdareyi Kontrol Mekanizmalarından Yaverlik Kurumu", *TTK XIII. Milletlerarası Tarih Kongresi*, Ankara 1999.

¹ Garb Trablus'u adı ile de anılan bölge İslâm orduları tarafından fethedildikten sonra Ağlebilerle Fatimilerin idaresinde bulunup sonradan Normandiyalıların eline düştü. Burayı Muvahhidin Devleti tekrar İslâm memleketleri arasına soktu; daha sonra Tunus'taki Benî Hafs Devletine geçen Trablusgarb 1510'da İspanyollar tarafından zaptedildi ve 1530'dan itibaren Malta adasıyla beraber Rodos'tan

Osmanlı Devletinin Kuzey Afrika'daki topraklarından biri olan Trablusgarb; XIX. yy.da Bingazi müstakil sancak olmak üzere, Trablusgarb Merkez, Hums, Fizan ve Cebel sancaklarından meydana gelen bir vilâyetti². 1301 Trablusgarb Salnamesine göre, Trablus şehrinin nüfusu, 3.000 Ecnebî, 4.000 Yahudi, 18.000 Müslüman olmak üzere toplam 25.000 idi³. Şehirde, sur içinde bir piyade kışlası, sur dışında bir alay süvarî ve iki bölük topçu kışlası mevcuttu. Burada bulunan kuvvetlerin oldukça önemli olduğu salnamedeki bilgilerden anlaşılmaktadır⁴. Yerli halktan asker alınmadığından, Tunus'un işgaline kadar burada düzenli ve sürekli bir nizâmiye ordusu bulundurulmamıştı.

Fransa'nın Tunus'u İşgali ve Gelişmeler:

1798 yılında Mısır'ı işgal ederek Osmanlı Devletinin Kuzey Afrika'daki topraklarında gözü olduğunu açıkça ortaya koyan Fransa, bu teşebbüsünde başarılı olamamıştı. Bununla beraber 1830 yılında, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu durumdan da istifade ederek Cezayir'i ele geçirmişti. Ancak bununla yetinmek istemiyor ve Kuzey Afrika'daki hakimiyet sahasını genişletmek istiyordu. Cezayir'den sonra Fransa'nın hedefi Tunus'u ele geçirmektir. Nihayet 1881 yılında bu fırsatı buldu ve 23 Nisan 1881'de Tunus'u işgale başladı. Fransızların Tunus'u tamamen işgal etmeleri ve itaat altına almaları altı aylık bir mücadeleden sonra oldu. İşgal esnasında Sultan Abdülhamid donanmayı Tunus sularına göndermeyi düşünmüştü de sonradan bu kararından vazgeçmişti⁵. Çünkü, Tunus sularına donanma gönderme konusu gündeme geldiğinde II. Abdülhamid, dönemin sadrazamı Said Paşa'ya danışmış ve o da; bunun en son çare olabileceğini, diplomasiye önem verilmesi gerektiğini belirterek, padişahın kararının oluşmasında etkili olmuştur⁶.

çıkarılan Sen Jan şövalyelerine verildi ve 1551'de Osmanlıların idaresi altına girdi. Eugène Morel, Türkiye ve Reformları, (Çev. S. Belli), İstanbul 1984, (73-75), ayrıca bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* C.II, Ankara 1975. s.386.

² *Trablusgarb Salnamesi*, 1301, s. 113.

³ *a.g.e.*, s. 110.

⁴ *a.g.e.*, s. 112; Celal Tevfik Karasapan, *Libya, Trablusgarp, Bingazi ve Fizan*, Ankara 1960, s. 155.

⁵ *a.g.e.* s. 155.

⁶ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.), Yıldız Esas Evrak (YEE), 31/1714/45/82, Said Paşa, *Hatırat*, C. II, s. 459 v.d.

Tunus'un işgali üzerine Trablusgarb'da iki yeni mesele ortaya çıktı. Bunlardan biri *Tunuslu mülteciler meselesi*, diğeri de *Tunus-Trablusgarb sınırı meselesi* idi. Fransa, Tunus'un işgali sırasında yerli halkın mukavemetiyle karşılaştı. Ancak bu direnişler bir müddet sonra kırıldı. Tunus'tan komşu Trablusgarb vilâyetine büyük bir göç dalgası oldu ve 100.000'den fazla Tunuslu Trablusgarb'a iltica etti⁷. Tunus krizine Osmanlı Devletinin müdahale edememesi, Padişah'ın prestijini sarsacak bir mahiyet almaya başladı. Bu durumu telafi etmek için II. Abdülhamid, Trablusgarb'a askerî birlikler göndermeye karar verdi. 1881 Ağustosundan itibaren gönderilmeye başlanılan bu birliklerin⁸ miktarı 20.000 kişiyi buluyordu⁹. Askerî birliklerin komutanlığına ise Ferik Hüseyin Vasfî Paşa getirildi. Böylece Trablusgarb Müstakil Askerî Fırkası kuruldu¹⁰. Ancak Fransa, bu tür davranışlara son verilmesini istiyor ve Trablusgarb valisi Nazif Paşanın¹¹ geri alınması için ısrarlı diplomatik teşebbüslerde bulunuyordu. Neticede, Nazif Paşanın yerine Trablusgarb Valiliğine 7 Kasım 1881 tarihinde Ahmet Râsim Paşa tayin edilmiştir¹². Diğer ordularla bağlantısı olmadığından, müstakil Trablusgarb Askerî Fırkası olarak teşkilatlandırılan bu birliğin komutanlığına da, Fransa Konsolosuyla yakın ilişkiler kuran Hüseyin

⁷ Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Rekabeti (1858-1911)*, Ankara 1995, s. 62.

⁸ BOA, İrade Dahiliye (İ. D.), 67139.

⁹ C. T. Karasapan, *a.g.e.*, s. 155.

¹⁰ Mahmut Naci-Mehmed Nuri, *Trablusgarb*, İstanbul, 1330, s. 158.

¹¹ Fransa'nın Tunus'u işgalinden sonra iki devlet arasındaki ilişkilerin gergin olduğu bir sırada Fransa, Trablusgarb'daki konsolosluk görevlilerini korumak amacıyla iki beylik gemisini buraya göndermişti. Vali Nazif Paşa, konsolosların maiyetlerinde böyle beylik gemisi bulundurmaya hakları olmadığı kanaatinde idi ve durumu İstanbul'a bildirdi. Bunun üzerine, yapılan anlaşmalarda konsoloslara böyle bir yetkinin verilir verilmediğinin incelenmesi için bir Padişah iradesi çıktı. Yapılan incelemeler sonunda, İstanbul'daki yabancı devlet sefirlerinin maiyetlerinde birer gemi bulundurma haklarının olduğu, ancak, konsoloslara böyle bir hak tanınmadığı ortaya çıktı. Neticede Hariciye Nezâreti vasıtasıyla yapılan teşebbüsler sonunda iki gemi Trablusgarb limanından uzaklaştırıldı. Diğer yandan Feraud, Nazif Paşanın Tunusluları kıskırttığı ve onlara yardım ettiği yönünde raporlar yazıyordu. Dolayısıyla Feraud, Nazif Paşa'dan memnun değildi ve onun değiştirilmesi gerektiğini devlete bildirdi. Bkz: BOA, Yıldız Sadâret Hususî Mâruzât (Y. A. Hus.), 168/111.

¹² BOA, İ.D., 67489. (Sadrazam Said Paşa, 6 kasım 1881 tarihinde Padişah'a Trablusgarb valiliği için; ma'zûl valilerden Akif Paşa, Naşid Paşa, Nafia Komisyonundan Halil Rifat Paşa, Abdurrahman Paşa ve Ahmed Râsim Paşa, Yanya Valisi Asım Paşa ve Cezayir-i Bahr-i Sefid Valisi Said Paşadan oluşan yedi kişilik bir liste arz etmiş, Padişah, bunlar arasından Ahmed Râsim Paşayı tercih etmiştir. Bkz: BOA., Y.A.Hus. 168/113.

Vasfı Beyin yerine 4 Nisan 1882 tarihinde Ferik Mehmed Zeki Paşa tayin edilmişti¹³.

1881'de Tunus'un işgali üzerine Trablusgarb'a 20.000 asker sevk edilmişse de, bu sayının sonradan düştüğü anlaşılmaktadır. Nitekim, 1885 yılında burada her biri üçer yüz mevcutlu 17 tabur (toplam 5.100 nizâmiye askeri) bulunuyordu¹⁴. Bu kuvvetler, 155., 156., 157., 158. Piyade alayları ve 37., 38. Süvari alayları ile topçu ve istihkâm birliklerini teşkil ediyordu. Ayrıca Mukaddeme-i Hayriye zırhlı korveti ve Muzaffer korveti bulunuyordu¹⁵. İşte Tunus'un işgali üzerine Trablusgarb'a sevk edilen bu kuvvetler Trablusgarb'daki nizâmiye ordusunu teşkil ettiler. Buranın diğer ordularla bağlantısı olmadığı için Trablusgarb'daki kuvvetler hiçbir orduya bağlanmadan Müstakil Fırka şeklinde teşkilâtlandı. Vilâyet merkezinde İngiltere, Fransa, Hollanda başkonsoloslukları, İtalya, Belçika ve Yunanistan konsoloslukları, Avusturya ve Almanya Konsolos yardımcıları (Vise-Consul) vardı¹⁶. Bundan başka, II. Abdülhamid Trablusgarb'daki İslâmcılık siyasetinin sözcülüğünü yürüten ve Temmuz 1881'de Trablusgarb'a gelen Şeyh Hamza Zâfir'in yerinde bırakılarak yerliler ve mülteciler arasında Fransız düşmanlığı faaliyetlerine devam etmesine müsaade etmiştir. Ayrıca Zeki Paşa, göreve başlar başlamaz Tunuslu mültecilerle sıkı bir irtibat kurdu. Diğer yandan, açıkça devlet eliyle olmasa bile, Trablusgarb'daki Müslümanlar aracılığıyla Fransızlara karşı mücadele eden Tunuslulara yardım etmelerini sağladı¹⁷. Bu çalışmalardan sonra Tunus'un işgali üzerine Trablusgarb'a göç eden mültecilerden büyük bir kısmı peyderpey ülkelerine dönmüşlerdir.

Fransa'nın Tunus'a yerleşmesinin neticesi olarak ortaya çıkan meselelerden biri de, Tunus ve Sahra sınırlarının güvenliği meselesidir. Garb ocaklarında Türk idaresi zamanında sınırlar kesin olarak çizilmemişti. Göçebe kabileler tarafından işgal edilen sahada, sınırlar araziden değil, kabileler arasından geçmekteydi. Bu bakımdan sınırlar sabit değil değişkendi. Türk idaresi zamanında bunun büyük bir önemi

¹³ BOA, Yıldız Mütenevvi Mâruzât (Y. Mtv.), 8/100. Cengiz Çakaloğlu, *Müşîr Mehmed Zeki Paşa (1835-1929)* (Yayımlanmamış doktora tezi) Atatürk Üniversitesi Sos. Bil. Ens. Erzurum 1999, s. 14.

¹⁴ BOA. Y. A. Hus. 182/15, 7-a.

¹⁵ C. T. Karasapan, *a.g.e.*, s. 156.

¹⁶ *a.g.e.* s. 162.

¹⁷ BOA., Yıldız-Sadâret Resmî Mâruzât (Y. A. Res.), 15/22.

yoktu. Fakat Fransa'nın Cezayir ve Tunus'a yerleşmesinden sonra sınır meselesi ehemmiyet kazandı¹⁸.

Osmanlı Devletinin Trablusgarb'a askerî kuvvetler göndermesi, Padişah'ın Tunus olaylarına müdahale edecekmiş gibi bir durum alması, Kuzey Afrika ve Fransız Sahrası'ndaki otoriteleri için devamlı bir endişe kaynağı hâline gelmişti. Fransa, esasen belirsiz olan Tunus ve Sahra hudutlarında bazı tedbirler almayı lüzumlu buluyordu¹⁹. Feraud, Sahra ve Tunus hududunun güvenliği için sınır boyunca bazı emniyet tedbirleri alınmasını tavsiye etti. Buna göre, Cerbe ile Gadames arasındaki sahaya hakim, yarı müstakil vaziyette bulunan Vargamma kabilesi kuvvet sevk edilerek itaat altına alınmalı ve sonra bunlar vergi muafiyeti ve el konulacak kaçakçı mallarından hisse tanınmak karşılığında, mahzen²⁰ kabilesi olarak bu bölgenin muhafazasına memur edilmeli idi. Uzun bir Sahra ve Arap halkı tecrübesi bulunan eski Cezayir tercümânı Feraud'un tavsiyeleri Fransa Millî Savunma Bakanlığı'nca kabul edilerek tatbiki cihetine gidilmiştir²¹.

Bu fikri uygulamaya koyan Fransızlar askerlerini bu aşiret üzerine doğru harekete geçirdiler. Bundan endişelenen Tunus'a tâbi Vargamma aşiretinden Tevazin kabilesi şeyh ve reislerinden bazıları 16 Mayıs 1882'de Trablusgarb Valisi Ahmed Râsim Paşaya müracaat ederek, bulundukları mahallere yakın Fransız askerlerinin kendilerine bir taarruzda bulunmaları hâlinde aciz kalırlar ise Trablusgarb vilâyetine iltica edeceklerini ve kabul edilmelerini istemişlerdir. Vali Ahmed Râsim Paşa kendilerine, silahlarının teslim alınması şartıyla kabul edilecekleri cevabını vermiş ve icâb eden askerî noktalara gerekli tebligat ve tenbihatın yapılması için durumu derhal Trablusgarb Askerî Fırkası Komutanı Zeki Paşaya bildirmiştir²². Fransız ordusunun sınırda bir hareket vukuunu hissettirir şekilde hareketleri üzerine Ahmet Râsim Paşa ve Zeki Paşa, Sadâret'e ortak bir telgraf çekerek

¹⁸ A. Çaycı, *a.g.e.*, s. 64.

¹⁹ A. Çaycı, *a.g.e.* s. 65.

²⁰ Fransız mahzen teşkilatı, Türklerin Kuzey Afrika'da öteden beri tatbik ettikleri sistemden mülhemdir. Bunun esası, devlet otoritesinin icra vasıtası olarak yapılan hizmet karşılığında vergi (daha sonraları da askerlik) muafiyeti esasına dayanıyordu. Türkler bu teşkilatı Trablusgarb'da XX. Yüzyıl başlarına kadar muhafaza etmişlerdir. Bkz: A. Çaycı, *a.g.e.*, s. 67.

²¹ A. Çaycı, *a.g.e.*, s. 66-67.

²² BOA., Y. Mtv., 9/25.

gerektiğinde ahaliden tertip olunacak yardımcı kuvvetlere dağıtılmak üzere yirmi bin tüfeğin gönderilmesini istemişlerdir²³.

Fransızların 23 Mayıs 1882'de harekete geçerek Vargamma aşiretiyle bunlara tâbi Tevazin kabilesi üzerine iki koldan saldırımları üzerine Vargamma aşireti halkı, alabildikleri hayvanat ve çadırlarıyla Trablusgarb dahiline girmişler ve Cebel-i Garbiye sancağına bağlı Nalut kazası civarında ikamet eden Tunuslu Muhacirlerin en büyük reisi Şeyh Ali Beğ Bin Halife'nin yardımına müracaat etmişlerdir. Tevazin kabilesi ise, Tunus'a dahil Gabes beldesine iki günlük mesafede bulunan dağlara firar etmişlerdir.

Sınırdaki bu olaylar üzerine Osmanlı Hariciyesi harekete geçerek Paris sefirinden, Fransız askerlerinin bu tecavüz hareketleri bazı istenmeyen olaylara sebep olabileceği için durumu, Fransız Hükümeti'nin nazar-ı dikkatine arz etmesini ve sınırda gerekli tedbirlerin aldırılmasını istedi²⁴. Nitekim, Paris Sefirinin Fransa Hükümeti nezdindeki teşebbüsleri sonucu, Fransız askerleri 6 Haziran 1882'den itibaren Trablusgarb sınırına yakın yerlerden çekilmeye başlamışlardır²⁵.

Bununla beraber, daha sonra Fransızlar, Vargamma aşireti üzerine iki sefer daha yapmışlar ve itaat altına almışlardır. Vargamma aşireti 1884'ten itibaren vergiden muaf olarak an'anevî şeflerine ve mahallî âdet hükümlerine tâbi olarak Tunus-Trablusgarb hududunu muhâfazaya, mahzen kabilesi olarak memur edildiler²⁶.

İtalya'nın Trablusgarb'a Müdahalesi:

Tunus'un işgali üzerine bozulan Osmanlı-Fransız ilişkileri İngiltere'nin Mısır'ı işgaline kadar bu şekilde devam etmiştir. Ancak, 1882'de Mısır'ın işgaliyle daha açık bir hâl almaya başlayan Trablusgarb üzerindeki İtalyan emelleri, Osmanlı Devletinin yavaş yavaş Fransa'ya yaklaşmasına ve iki müttefik devlet durumuna gelmelerine yol açtı²⁷.

Fransızların Tunus'u işgallerinden İtalya memnun kalmamıştı. Çünkü, Tunus'ta İtalya'nın da gözü vardı ve kendi topraklarına en yakın bu Afrika parçasını topraklarına katmayı en doğal hak görüyordu.

²³ BOA., Y. A. Res., 16/6.

²⁴ BOA., Y. A. Hus., 170/38.

²⁵ BOA., Y. A. Hus., 170/93.

²⁶ A.Çaycı, *a.g.e.*, s. 67.

²⁷ *a.g.e.*, s. 69.

Tunus'un Fransızların eline geçmesi, İtalyanların dikkatinin Trablusgarb'a yönelmesine sebep oldu²⁸ ve Trablusgarb üzerindeki faaliyetlerini yoğunlaştırdı. Bunun için uygun fırsatı beklemeye başladı²⁹. İtalya'nın Üçlü İttifaka girmesinde, Tunus meselesinden dolayı Fransa'ya karşı meydana gelen küskünlüğün yanında, Fransa ve İngiltere'yi Trablusgarb'ı ele geçirecek tehlikeli birer rakip olarak görmesinin de büyük rolü olmuştur. İtalya, 1882'de Almanya ve Avusturya ile imzaladığı üçlü anlaşma ile Kuzey Afrika'daki emellerini kabul ettirmek için gerekli zemini hazırladığına inanıyordu³⁰.

Abdülhamid'e göre İtalyanlar, Osmanlı toprakları üzerinde başlıca üç noktaya göz dikmişlerdi. Bunlardan birincisi Trablusgarb ve Bingazi, ikincisi Musavva, Zeyla ve Sevakın sahilleri, üçüncüsü de İzmir, İskenderun ve Antalya tarafları idi³¹. Ancak İtalyanlar, bu hedeflerine uzunca bir süre “*hulûl-i müsâleme*”, yani savaşa başvurmada, barış yoluyla elde etme denilen yolla ulaşmaya çalışmışlardı³².

1885 yılında İtalya'nın Trablusgarb üzerindeki emelleri iyice belirginleşmiştir. Nitekim İtalya'nın Trablusgarb'ı işgal etmek için hazırlıklara giriştiği 1885 yılının Ocak ayı başından itibaren Avrupa gazetelerinde neşredilmeye başlandı³³. Bu hazırlıkların Osmanlı Devletinin Napoli Şehbenderliği ve Roma Sefareti tarafından da doğrulanması, İtalya'nın Kızıldeniz'e iki harp gemisiyle altı torpido göndermesi ve bir zırhlının Port Said'e (Süveyş Kanalı'nın Akdeniz ağzında) gelmesi ve yapılan protestolara bir cevap alınamaması üzerine Osmanlı Devleti, bir yandan Trablusgarb'da ve Kızıldeniz'de gerekli tedbirleri alırken diğer yandan, Avrupa devletleri nezdinde teşebbüse geçmiştir³⁴.

İtalya'nın Trablusgarb'a karşı bir işgal hareketinde bulunması ihtimali üzerine Fransa Trablusgarb sınırına yığınak yapmaya başladı. Bu yığınak üzerine Osmanlı Devleti, muhtemel bir İtalyan saldırısında

²⁸ Hamdi Ertuna, *1911-1912 Osmanlı-İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal*, (Haz. ATASE Başkanlığı), Ankara 1985, s. 2

²⁹ Cemaleddin Efendi, *Siyasi Hatıralarım* (Haz: Selim Kutsan), İstanbul 1990, s. 55.

³⁰ İsmail Kurtcephe, *Türk-İtalyan ilişkileri (1911-1916)*, Ankara 1995, s. 11.

³¹ Tahsin Paşa, *Sultan II. Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1990, s. 390.

³² Lütfi (Simavi), *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*, (Hürriyet Yayınları), İstanbul, s. 237.

³³ BOA., Y. A. Hus., 180/85.

³⁴ BOA., Y. A. Res., 28/5.

Fransa'nın kendisi ile birlikte Trablusgarb'ı müdafaa edip etmeyeceğinin araştırılması için Paris Sefiri Said Paşadan bilgi ve ayrıca, diplomatik yönden Fransa'nın harekete geçirilmesini istedi³⁵. Said Paşa, Fransa Hariciye Nazırı Hanotoux ile görüşerek İtalyanların bu hareketlerinin Fransa açısından da uygun olmayacağını anlattı. Nitekim, Fransa'nın gerek İtalya'da bulunan sefiri vasıtasıyla İtalya Hariciye Nazırı ve gerek Paris'te bulunan İtalya sefiri nezdinde diplomatik faaliyete giriştiği görülmektedir³⁶. Bu gelişmeler üzerine İtalya donanmasını geri çekti.

Bununla beraber sonraki tarihlerde de, İtalyanların Trablusgarb üzerindeki tehditleri ve bu tehditlere karşı Osmanlı Devletinin Fransa'nın desteğini arama yolundaki teşebbüsleri devam etmiştir.

Trablusgarb yüzünden İtalya ile savaşın çıkmasını istemeyen Sultan Abdülhamid, emperyalist güçlerin çıkarlarını çatıştırarak İtalyan oyunlarını bozma siyasetini izlemiş ve bu şekilde Trablusgarb'ı elde tutmaya çalışmıştır³⁷. Fransa ve İngiltere'nin onayı olmadan Trablusgarb'ı ele geçiremeyeceğini anlayan İtalya, mesaisini buna sarf edecek ve bilindiği gibi, 1901 ve 1902 yıllarında bu onayı aldıktan sonra 1911 yılında da harekete geçecektir³⁸.

Düşünülen Savunma Tedbirleri ve Goltz Paşa'nın Teklifleri

Osmanlı Devletinin Kuzey Afrika'da Trablusgarb'dan başka toprak parçası kalmamıştı. Diğer yandan Mısır'ın işgali dolayısıyla Osmanlı Devletinin diğer topraklarıyla kara bağlantısı da kesilmişti. Bağlantı sadece deniz yoluyla yapılabiliyordu. Bu yüzden muhtemel bir işgale karşı gerekli tedbirlerin alınması icab ediyordu. Bu ise, halkı örgütlemek ve onlardan milis teşkilatı oluşturmak, buradaki asker mevcudunu artırmak, yeteri miktarda silâh ve mühimmat yığınağı yapmak, sahilin muhafazası için torpidolar yerleştirmek, özellikle sahiller ile kalelerde belirli noktalara toplar yerleştirmek, yeni istihkâmlar kurmak gibi tedbirlerin alınması ile mümkündü. Kısacası, bir işgal sırasında İstanbul'dan bir yardım beklenemeyeceğinden

³⁵ BOA., Babiâli Evrak Odası (BEO.), Âmedî Kalemî (A. AMD.), İradât-ı Hususiyye Mahremâne Kayıd Def., No: 316, s. 91.

³⁶ Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 86.

³⁷ Mehmed Hocaoglu, *Abdülhamid Han'ın Muhtıraları*, (Oymak Yayını), İstanbul 1976, ss. 211-212.

³⁸ İkdâm, nr. 543, 18 Ramazan 1324 / 11 Eylül 1911.

Trablusgarb'ı kendi yağı ile kavrulabilecek hâle getirmek gerekiyordu. Aslında Trablusgarb'da “*Kuloğulları*” adı verilen ve ahaliden meydana gelen bir milis kuvveti mevcuttu.³⁹

Zeki Paşa, Trablusgarb'da göreve başlar başlamaz, Fransızlar'a karşı Trablusgarb'ın güvenliğini temin etmek amacıyla Kuloğulları ve yerli aşiretleri milis kuvvetleri şeklinde teşkilatlandırmak faaliyetlerine girişmişti⁴⁰. Ancak Zeki Paşaya göre, Trablusgarb vilâyetinin her türlü yabancı saldırısından korunması ve dahilde asayişin muhâfazası için daha köklü tedbirler alınmalı, teşkilat sürekli hâle getirilmeli, nizâmî asker gibi eğitimleri yapılarak disiplin altına alınmalı idi. Bu konudaki tekliflerini Seraskerlik aracılığıyla Padişah'a iletti. Bunun üzerine, yerli halktan böyle nizâmî bir kuvvetin tertibinin mümkün olup olmadığının araştırılması ve bir lâyiha şeklinde arz edilmesi konusunda bir Padişah irâdesi çıktı. Konuyu inceleme görevi o tarihte Mekâtib-i Askeriye Müfettişi olan Yâverândan Mirliya Goltz Paşaya⁴¹ verildi.

³⁹ “*Kuloğulları*” denilen bu sınıf, zaman içinde Trablusgarb'a giden asker ve memurların yerli kadınlarla evlenmelerinden meydana gelmişti. Başlarında “*Başağa*” denilen hükümetin tayin ettiği biri bulunuyordu. Sayıları 50-60 bin civarında idi. Trablusgarb surunun dışındaki vilâyetin bütün emniyet ve asayişinden bunlar sorumlu idi. Ayrıca vilâyetin posta ve tahsildarlık işlerini de yapıyorlardı. Bu hizmetlerine karşılık vergiden muaf tutulmuşlardı. Tahsin Paşa, *a.g.e.*, s. 391; *Malumât*, no: 73, 15 R. Evvel 1315/14 Ağustos 1898; Ettore Rossi, “*Trablus*”, *İA*, C. XII-I, s. 449 (Bu madde Cengiz Orhonlu tarafından ta'dil edilmiştir)

⁴⁰ BOA., Y. A. Hus., 170/53.

⁴¹ İÜ. TY., 90965; Ferik Golt Paşa b. Von der Goltz: Erkân-ı harbiye-i umûmiye reisi sânisî ve mekteb-i harbiye-i şâhâneleri müfettişi; BOA., Y. Mtv. 115/98 ve MAD., 13814; ayrıca bu kaynaklara dayalı değerlendirmeler için bkz. Ali Karaca, aynı makale; Yaver-i fahrilik ve Yaverân-ı hazret-i şehriyâri sınıfına alınış; C.Von Der Goltz, 40 yaşında iken Osmanlı ordusunun teşkiline memur General Kohler vasıtasıyla 1883 yılında Türkiye'ye gelmiş ve 1895 yılına kadar kalmıştır. Bu müddet zarfında Mekâtib-i Askeriye Müfettişliğinde ve 1886 Sırp-Bulgar Savaşında Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reis Muavinliğinde bulunmuştur. Müslimlerin askere ne suretle alınacakları ile ilgili bir tâlimatnâme, redif ve ihtiyatlar hakkında bir kanun ve seferberlik nizamnâmesi hazırlamıştır. Bunlardan “Balkan İğtişâsâtı ve Esbâbı (1876-1895)”, Atatürk Kitaplığı Muallim Cevdet K. 271, Rıka; ayrıca kayda değer. Bkz: Fon der Golç Paşa, *Genç Türkiye'nin Hezimetî ve İmkân-ı İtilası*, (Kader Matbaası). s. 73-74. Goltz Paşa'nın bu dönemki faaliyetleri ile ayrıca bkz: Jehuda L. Wallach, *Bir Askerî Yardımın Anatomisi*, (Çev. Fahri Çeliker) Ankara 1985; Selçuk Günay, “*Colmar Von Der Goltz'un Gözüyle Osmanlı Devleti ve Geleceği*”, *Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, S. 5, Erzurum 1991; C. Çakaloğlu, *a.g.e.*, s. 24; Ramazan Çalık, Freiherr Von Der (Goltz (Paşa) ve Bazı Görüşleri”, *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 36, Kasım 1996 (765-815).

Goltz Paşa, 23 Mart 1301 (4 Nisan 1885) tarihinde Lâyihayı bir müzekkire ile birlikte takdim etti. Burada özetle aşağıdaki hususlar yer almaktaydı:

Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde esas unsuru Kuloğulları'ndan olmak üzere piyade ve süvarî ile kale topçularından oluşacak bir Asakîr-i Mevkiyye kurulmalıdır. Bu birliklere katılanlar vergiden muaf olmakla birlikte masraflarını kendileri karşılayacaklardır. Mecburî olmayan bu görevin ilk başlangıcı en az üç sene müddetli olup, daha sonraki devreler birer sene süreyle yenilenecektir. Bu birliklere mahsus kıyafetleri giyeceklerdir. Bu birlikler için yedek kuvvet oluşturulmasına çalışılacaktır.

Bu birlikler kendi sınıf özelliklerine göre düzenlenecek ve baş kumandanlık nizamî birlikler genel komutanına ait olacaktır. Birliklerin subayları nizamî birlikler subaylarından ve Arapçayı bilen, mümkünse Arap asıllılardan olmaları tercih edilecektir. Yerli subaylar vergiden muaf olduktan başka, kendilerine mîrî/devlet arazisinden rütbelerine göre arazi verilecek ve bu görevde kaldıkları müddetçe tasarruf edebileceklerdir.

Bu birlikler özel bir nizamnâme çerçevesinde haftada en az iki defa olmak üzere eğitim yapacakları gibi yılda bir defa da 8-10 günlük manevralar yapacaklardır. Birliklerin cephan ve silâh ikmâllerinin sür'at ve kolaylığı bakımından Zeytinburnu fişenhanesinin küçük birer şubesinin Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde kurulması yerinde olacaktır.

Savunmanın başarısı için yeteri kadar torpido birliği ve Trablusgarb ile Bingazi arasında haberleşme hattının kurulmasını elzem bulan Goltz Paşa, bu teklifinin uygulamaya konulmadan önce, bölgenin durumunu bilen ve Arapçaya vâkıf en az beş kişilik bir komisyonun bölgeye gönderilmesini, bu komisyonun yapacağı inceleme sonucunda daha detaylı nizamnâmeler hazırlayarak uygulanışını gözetmesini veya bunun yerine yanına yeteri kadar yardımcı verilen bölgenin dil ve durumuna aşina bir özel memurun tayinini tavsiye etmekteydi⁴².

Goltz Paşanın lâyihası önce, Teftiş-i Askerî Komisyonu ve sonra da Serasker Gazi Osman Paşa tarafından incelendi. Teferruatta bir takım ilâveler ve çıkarmalar teklif edilmekle beraber, hem adı geçen komisyon

⁴² BOA., Y. A. Hus., 182/ 15 lef: 6. Teklifler için bkz. Aynı yer.

ve hem de Gazi Osman Paşa tarafından böyle bir teşkilâtın kurulmasının uygun olduğu şeklinde görüş bildirdiler. Gazi Osman Paşa ayrıca, Zeki Paşanın Trablusgarb'ın durumunu ve halkın mizâcını gayet iyi bilmesi hasebiyle teşkilâtın kurulması faaliyetlerinde önemli rol oynayacağını da ilâve etmişti⁴³. Neticede, Kuloğulları ve yerli halktan meydana gelen yaklaşık 20.000 kişilik bir süvari ve piyade kıtaatı meydana getirildi. Bunlar için 1885 Ekiminde 30.000 tüfek gönderildi⁴⁴.

Zeki Paşa, halkın teşkilâtlandırılmasının yanı sıra, diğer askerî tedbirlerin alınmasına çalıştı. Fransa'nın Tunus'u işgalinin akabinde alınan tedbirlerden sonra, 1885 yılında İtalya'nın Trablusgarb'a yönelik faaliyetlerinin arttığı günlerde Zeki Paşa İstanbul'dan yeni isteklerde bulundu. Bu istekler arasında, asker sayısının artırılması için asker takviyesi, silâh, mühimmât, torpido, yeni toplar ve bunları kullanmayı öğretecek personel gönderilmesi vardı. İstekleri uygun görülerek Haziran ayında, 35 torpido, 6.295 Martini tüfeği, 9.121 sandık Martini cephanesi, 4 kıta yeni top ve bunları kullanmayı öğretecek personel gönderildi⁴⁵. Ekim ayında ise 2 kıta seyyar mitralyöz, 6 kıta top, ahâlî için 30.000 tüfek ve cephanesi ve ayrıca bir de jeneratör ve 80.000 yarda iletken tel sevk edildi⁴⁶. Zeki Paşa, Trablusgarb komutanlığı sırasında Trablus'un etrafında 9 tabya yaptırmış ve yeterli menzil teşkilâtını da kurmuştu⁴⁷. Ancak, Tunus'un işgali üzerine Trablusgarb'a gönderilen 20.000 nizâmiye askerinin sayısı sonradan düşmüştür. Nitekim, 1885 yılında Trablusgarb'daki nizâmiye askeri sayısı yaklaşık 5.000 kişidir⁴⁸.

1898 yılında milis kuvvetleri teşkilâtı açısından bir adım daha atıldı ve Trablusgarb'da 5 Hamidiye Süvari Alayı teşkil edildi. Daha sonra Zeki Paşanın Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde kurduğu teşkilât Trablusgarb'da da örnek alındı. Teşkilâtın en önemli unsuru yine Kuloğulları idi⁴⁹. 1901 yılında Hafız Mehmed Paşanın valiliği sırasında, Kuloğulları teşkilâtı ve Baş ağalığın lağvedilmesi⁵⁰ Trablusgarb'ın savunma gücünü önemli ölçüde zayıflattı. Bu teşkilâtın kaldırılması, büyük bir milis gücünden mahrum kalmak demekti. Bu

⁴³ BOA., Y. A. Hus., 182/15 lef: 5, 7 (a, b, c).

⁴⁴ BOA., Y. Mtv., 18/129.

⁴⁵ BOA., Y. Mtv., 18/19.

⁴⁶ BOA., Y. Mtv., 18/129.

⁴⁷ C. T. Karasapan, *a.g.e.*, s. 156.

⁴⁸ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, 1. Devre, 4. İçtima Yılı, 13 T. Sâni 1327, s. 44.

⁴⁹ *Malûmat*, No: 73, 15 R. Evvel 1315/14 Ağustos 1898.

⁵⁰ M. Naci-M. Nuri, *a.g.e.*, s. 160.

sayı sonra daha da düşmüştür. Buna sebep de, buradaki 17 piyade taburundan 4'ünün Yemen isyanı sebebiyle sevk edilmiş olması ve ayrıca, 2 süvari alayından birinin lağvedilmiş olmasıdır⁵¹. II. Meşrutiyet sonrası Trablusgarb'ın savunma gücü zayıfladı. Bu dönemde savunmayı güçlendirecek tek bir top alınmadığı gibi, bazı istihkâmlardaki toplar kaldırılıp yerleri boş bırakıldı⁵². Ayrıca, depolarda bulunan silâhlar yeni sistemle değiştirilmek üzere bir vapura yüklenerek İstanbul'a götürüldüğü gibi, yerine yenileri gönderilmedi⁵³.

Nitekim, 1911 yılında İtalya'nın Trablusgarb'ı işgali sırasında buradaki nizâmiye askerlerinin mevcudunun 4.080 olduğu gözönüne alınacak olursa bu milis kuvvetlerinin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır⁵⁴. Teşkilât lağvedilmiş olmasına rağmen, işgal sırasında İtalyanlara karşı mücadele eden en önemli mahallî unsur yine Kuloğulları olacaktır. Trablusgarb'a giden Mustafa Kemal ve arkadaşlarının çalışmaları sonunda bunlardan 17 piyade taburuyla 6 süvari alayı, yani yaklaşık 20.000 kişilik bir milis kuvveti teşkil edilecektir⁵⁵.

E k :

*Goltz Paşa'nın 23 Mart 1301 (4 Nisan 1885) Tarihinde
Takdim Ettiği Müzekkire ve Lâyihası*

Müzekkiresi:

⁵¹ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, 1. Devre, 4. İçtima Yılı, 13 T. Sâni 1327, s. 44.

⁵² İ. Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 25.

⁵³ Hale Şıvgın, *Trablusgarb Savaşı ve 1911-1912 Türk –İtalyan İlişkileri*, Ankara 1989, s. 9.

⁵⁴ İ. Kurtcephe, *a.g.e.*, s. 25. (Kuloğulları'nın Baş ağaları dışında diğer otoritelere itaat etmemeleri ve bir takım aşırı davranışlarının kontrol altına alınmaması yüzünden daha önce de teşkilâtın lağvedilmesi fikrini gündeme getirmiştir. Meselâ, 1892 yılında Kuloğulları teşkilâtının lağvedilmesi yönünde bazı çalışmalar yapılmışsa da o zaman gerçekleşmemiştir. Bkz: BOA., A. MKT. DH. TG. 2/52.)

⁵⁵ H. Ertuna, *a.g.e.*, s. 28.

“Trablusgarb vilâyeti celilesinde teşkili musammem olan Asakîr-i Mevkiyye'nin suret-i tensik ve tanzimi hakkında tertib eylemiş olduğum lâyiha-i çakerânemi hâk-i pâ-yı mehâsin-i ihtiva-yı hazret-i şehriyârlarına takdime cesaret ediyorum. Lâyiha-i mezkûrenin münderecâtı taraf-ı zişref-i Cenâb-ı mülküdâriden kabul ve tasvib buyurulduğu takdirde mevkîi icrâya konulmazdan evvel hususat-ı atiyenin dahî şayan-ı ehemmiyet olduğunu arza ictisar ederim.

Evvelen- Memleketin ahvâline vâkîf ve mümkün ise Arab lisânına âşina la-akall beş azâdan mürekkeb bir komisyon teşkil kılınmalıdır. Bu komisyon Trablus'a azîmet ederek vali ve kumandan ile müzâkere ve memleketin ilerü gelen takımını teftiş ve muayene ile ma'lumat-ı lâzimeyi elde ettikten sonra Asakîr-i Mevkiyye'nin teşkilât nizamnâmesinin tafsîlâtını ve daha sair nizamnâmeleri tertib ve izhâr eylemektir (İdâre Nizamnâmesi, Ceza Kanunnâmesi, Talim Nizamnâmeleri) ve yine bu komisyon bu nizamnâmelerin suret-i tatbik ve icralarına dahî nezaret eylemelidirler.

Saniyen- Yahud bu komisyonun yerine taraf-ı eşref hazret-i hilâfetpenâhiden memleketin lisân ve ahvâline âşina ve muktedir bir me'mur-i mahsus tâyin buyurularak Trablusgarb'a izâm kılınmalıdır. Fakat mumaiyleh me'mur-ı mahsusa yardım ve ianede bulunmak üzere mikdar-ı kâfi muavinler dahî i'ta buyurulmalıdır.

Salisen- İrâde-i seniyye-i hazret-i padişahîye imtisâlen Tophâne Müşîriyeti Celilesi, lâyiha-i çakerânemde arz edilen tamirhâneleri tesis ve Zeytinburnu Fabrika-i Hümayûnlarının taht-ı nezâret ve idarelerinde bulunmak üzere Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde birer küçük fişenkhâne şubeleri tertib ve teşkil eylemelidir.

Rabien- Hemen lüzûmu derkâr olan eslihâ ve cepâne irsal kılınmalıdır. Zann-ı acizâneme kalursa şimdiki halde (20.000) şnayider (10.000) kadar dahî vinçester gönderildiği halde balığ ma-balığ kâfi olacaktır.

Hamsen- Asakîr-i Mevkiyye kıt'atına kumanda edecek zâbitan ve muallim ve küçük zâbitanın bir cedveli tertib ve te'sis olunmalıdır. Fakat bu zâbitan gayet tertib ile muayene olunarak lâyiha-i çakerânemde dahî arz olunduğu veçhile Arab lisânına âşina ve mümkün oldukça an-asıl Arab neslinden bulunmalıdır. Ve bu gibi zâbitan bizzat Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinden ve alel-husus beşinci ve altıncı ordu-yi hümayunlardan tefrik ve izhâr eylemek pek kolaydır.

Sadisen- Şu hususattan başka Trablus vilâyetinin müdafaasına elzem olan vech-i âti iki maddeyi dahî hak-i pâ-yı mekârim-i ihtivâ-yı hazret-i mülkidârlarına arza ictisâr eylerim.

Birincisi: Bahren vukuubulacak taarruzatı tehir ile sekte dâr etmek için Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde iki-altı-dört istimbottan ibaret iki takım torpil istimbottarı bulundurulmalıdır.

İkincisi: Trablusgarb ve Bingazi arasında muharebenin te'sisi ve temdid kılınması icâb eder.

Şu ma'ruzat-ı bendegânem makbul-i şâhâneleri buyurularak tamamıyla icra buyurulduğu takdirde Trablusgarb vilâyet-i hümayunları her türlü istila ve taarruzata mukabele edeceğini suret-i kat'ide arz ederim. Ol babda ve katibe-i ahvâlde emr ü ferman ve lütf ü ihsan şevketlü kudretlü azimetlü mehâbetlü Padişah-i alempenâh velinimet-i bi-minnetimiz efendimiz hazretlerindir.

23 Mart 1301

(4 Nisan 1885)

Kulları:

Yâverân-ı Hazret-i Şehriyâriden

Mekâtib-i Askeriye Müfettişi

Umumisi

Mirliva: Goltz"⁵⁶.

Lâyihası :

“Trablusgarb Vilâyetinde Asakîr-i Mevkiyye Teşkilî Hakkında Tertib Olunan Lâyiha'dır:

Birinci Fasl:

Asakîr-i Mevkiyyenin Suret-i Cem'i ve Tevzifi

1. *Madde:* Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde Asakîr-i Nizâmiye'den maada her nev'i taarruzât-ı ecânibe karşı mezkûr vilâyetleri müdafaa eylemek üzere bir de Asakîr-i Mevkiyye teşkil kılınacak ve Asakîr-i mezbure dahî piyade ve süvarî ve kal'a topçusundan ibaret olunacaktır.

2. *Madde:* Asakîr-i Mevkiyye esasen Kuloğulları ta'bir olunan ahâliden cem ve teşkil olunacak ve fakat ahâlî ve kabâil meyanında memleketi müdafaaya ve hidemat-ı askeriyyeyi ifaya muktedir olan eşhas dahî Asakîr-i Mevkiyye silkinde kabul edilecektir.

3. *Madde:* Asakîr-i Mevkiyye silkinde hizmet mecburî olmayub herkesin arzusuna tabi'dir. Asakîr-i Mevkiyye silkinde kayd olunmak isteyen ve hükümetin mazhar-ı kabulü olarak sıhhat-i bedeniyyeye mâlik olan her bir ferd familyası halkıyla beraber müddet-i hizmeti esnasında virgüden muaf tutulacaktır. İşbu hizmet birinci def'ası için la-akall üç seneden ibaret olacak ve bu müddetin hitamında her def'a bir sene müddetle tecdid olunabilecektir.

4. *Madde:* Asakîr-i Mevkiyye silkinde bulunarak sıhhat-i bedeniyyeye malik olan her bir kimesneye hükümet tarafından bir şehâdetnâme i'ta

⁵⁶ BOA., Y. A. Hus., 182/15, lef: 6.

olunacak ve işbu şehâdetnâme de merkûmun Asakîr-i Mevkiyye silkinde bulunduğu ve virgüden muafiyet hukukuna mâlik olduğu tasrih kılınacaktır.

5. Madde: Asakîr-i Mevkiyye silkinde bulunan eşhas masrafı kendü tarafından tesviye olunmak ve mümkün olduğu kadar bir siyakta bulunmak üzere elbise giymek mecbur olacak ve işbu elbisenin bir alâmet-i fârikası bulunacağı gibi herkes kendi rütbesine mahsus bir nişan dahi takacaktır. Süvarî askeri silkinde bulunan eşhâs hayvanlarıyla eyer takımlarını kendileri yaptıracak ve bunların muhafazası dahî kendilerine aid olacaktır.

İkinci Fasl:

Asakîr-i Merkumenin Teşkilâtı

6. Madde: Piyâde askeri, bölük ve tabur ve livalara ve süvarî askeri, bölük ve alaylara ve kal'a topçusu dahî bölüklere taksim olunacak ve sunuf-u mezkûrenin kaffesi bir dairenin teftiş ve nezâreti tahtında bulunacaktır.

7. Madde: Piyâde bölük ve tabur ve livaları ile süvarî bölük ve alayları nahiye be-nahiye ve kaza be-kaza teşkil kılınacak ve işbu teşkilât nüfus ve ihtiyacat-ı mevkiyyeye tevfikân mahal-i mahsusunda icrâ olunacaktır.

8. Madde: Piyade bölüklerinin mevcudu 100 ile 200 nefer raddesinde bulunacak ve dört bölükten bir tabur ve 4 ile 8 taburdan dahî bir liva teşkil kılınacaktır.

9. Madde: Süvarî bölüklerinin mevcudu 80 ile 160 nefer nisbetinde bulunacak ve 3 ile 6 bölükten bir süvarî alayı teşkil olunacaktır.

10. Madde: Kal'a topçusu bölüklerinin mevcudu 80 ile 160 nefer raddesinde bulunacaktır.

11. Madde: Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde bulunan asakîr-i nizâmiyye umum kumandanı vilâyet-i mezkûrenin asakîr-i nizamiyye baş kumandanlık hidmeti dahî ifa edecektir.

12. Madde: Liva ve alay ve tabur kumandanlarıyla kal'a topçusu müfettişi Asakîr-i Nizâmiyye-i Şâhâne ümerasından bulunacak ve mumâileyhim ma'mûriyetlerinde ba irâde yine nasb ve tayin kılınacaktır. Asakîr-i Nizâmiyye-i Şâhâne zabitanından olmak ve Arab lisanına vâkîf ve mümkün oldukça an-asıl Arab bulunmak üzere beher piyade ve süvarî bölüğüne bir muallim tâyin kılınacaktır. Piyade ve süvarî bölüklerinin yüzbaşlarıyla zabitan ve küçük zabitanı elyevm jandarmada dahî cârî olduğu vechile hükümet-i mülkiyenin teklifi üzerine Asakîr-i Mevkiyye başkumandanı tarafından tâyin kılınacak mu'teberan ehlinin mevki-i mahsusları ve gerekse evsaf-ı bahadıraneleri nüfûz ve iktidarlarına kâfil ve zâmin bulunmak hasebiyle mezkûr bölüklerin yüzbaşlarıyla zabitanı mümkün oldukça mu'teberan-ı ahâlî meyanında intihab olunacaktır ve bunlar nazar-ı hükümette makbûl oldukça hidmette bulunacaklardır. Yerli zabitan virgüden muaf olduktan maada zabitan-ı mumâileyhim hükümet vilâyet-i mezkûr arazi-i emiriyesinden rütbeleri nisbetinde birer kıt'a-i

arazîyenin hüccetini verecek ve kıt'a-i mezkûre Asakîr-i Mevkiyye silkinde bulundukları müddet zarfında veyahud göstermiş oldukları bir yararlığa mükâfeten mâdâm-el hayat zabıtân-ı mumaileyhim taraflarından işletilecektir. Lüzûmu görüldüğü vakit yerli ahâlî meyanında yüzbaşılık ve zabıtlık hizmeti ifaya muktedir bir kimesne bulunamadığı halde Asakîr-i Nizâmiyyeye mensub olan bölük muallimi muvakkâten hidemat-i mezkûreyi ifa edecek ve ol-vechile bir zabıtın tayini mümkün olduğu vakit bölük muallimi vakt-i sulhda hazırlık talimlerini müstakilen idare etmekten ibaret olan hidemat-ı hususiyesiyle beraber zabıtan-ı mumaileyh lâzım gelen muavenette dahî bulunacaktır.

Üçüncü Fasıl:

Asâkîr-i Mevkiyye'nin usûl ve talim ve terbiyesi:

13. Madde: Ahâlî-i mütemekkineden teşkil kılınan piyade ve süvarî bölükleri her cuma günü, cuma namazından sonra ibadethâneler civarında tecemmü edecek ve bu sırada mezkûr bölüklere muallimleri tarafından talim ettirilecektir. İşbu talim silâh talimi ile fî yevmina hâza muharebede en ziyade lüzûmu olan basit ve sade manevralardan ibaret bulunacak ve bu dahî bir talimatnâme-i mahsusa tevfikân icra ettirilecektir. Kabailden teşkil kılınan ve yanlarında muallimleri dahî olduğu halde her vakit bir arada bulunacak olan piyade ve süvarî bölükleri mezkûr talimleri haftada la akall iki defa icra edecektir.

14. Madde: Piyade liva ve tabur kumandanlarıyla süvarî alay kumandanları ve kal'a topçusu müfettişi mezkûr talimlere nezaret edecek ve ara sıra taht-ı kumandalarında bulunan kıt'atın mevâkini geşt-i güzâr ederek kıt'at-ı mezkûrenin ahvâlini teftiş eyliyecektir.

15. Madde: Bundan başka piyade taburlarıyla süvarî alaylarına, tabur ve alay talimlerinin en mühim kısımları dahî gösterilecek ve bu maksada mebnî mezkûr tabur ve alaylar senede bir defa en yakın ve en müsaid olan tecemmü noktalarında toplanarak 8 ile 10 gün zarfında mezkûr talimler ile iştilal ettirilecektir.

Tabur ve alayların işbu içtimaları Kuloğulları hakkında carî olduğu üzere virgü tahsil mevsiminden evvelce vukuubulacak ve şu kadar ki tabur ve alaylarda isimleri mukayyed olan eşhasın kâffesi cem' olunub talimlerden sonra hükümet-i mülkiyye bunlar meyanında virgü tahsilinde istihdam için muhtaç olduğu eşhası ta'yin edecek ve ma bakisini memleketlerine izâm eyliyecektir. İşbu içtimaaların devam eylediği müddet zarfında tabur ve alaylar efradıyla hayvanlarına hükümet aynen veya bedelen ta'yinat ita edecektir.

16. Madde: Asakîr-i Mevkiyye silkinde bulunan her bir ferd için lüzûmu olan eslihâ-i carihayı hükümet i'ta edecek ve piyade ve süvarî bölüklerine tâlim ettirmek için yalnız lüzûm-ı kat'iyesi tebeyyün eden eslihâ-i nariye cânib-i hükümetten tedarik olunacaktır.

17. *Madde:* Asakîr-i Mevkiyye'nin hîn-i hâcette teslimi için iktiza eden esliha-i nariye-i saire debboylarda muhafaza olunacak ve iş bu debboylar dahî Asakîr-i Nizâmiyye'nin taht-ı nezâretinde bulunacaktır.

18. *Madde:* Esliha-i mezkûre vinçestır ve şnayder tüfenkleri gibi hükümet debboylarında kayd üzere mevcut olan eslihâdan ibâret bulunacaktır.

19. *Madde:* Eslihanın hâl-i ma'muriyette olarak muhafazası için esliha debboyları civarında küçük ta'mirhâneler te'sis olunacaktır. Zaman-ı harbde ve Memalik-i Şâhanenin sair taraflarıyla muharebenin inkıtâ'ı halinde cephaneye hasıl olacak olan ihtiyacı tesviye ve bertaraf eylemek üzere Zeytinburnu fişenkhânesi Trablusgarb ve Bingazi vilâyetlerinde küçük bir şube te'sisine me'mur edilecektir.

Dördüncü Fası:

Asakîr-i Mevkiyye İhtiyatı:

20. *Madde:* Asakîr-i İhtiyatiyye teşkilatı tedricen ikmâl olundukca asakîr-i mezkûre için bir ihtiyat teşkiline çalışılacak ve iş bu ihtiyat dahî Asakîr-i Mevkiyye silkinde bulunub da ta'lim ve terbiye-i askeriyeleri hitâm bulan ve binaenaleyh vilâyet-i şâhâne bir istila muhatarasında bulunmadıkca silâh altına celb ve cem'ine lüzûm görünmeyecek olan efraddan teşkil kılınacaktır.

Kulları:

Yâverân-ı Hazret-i Şehriyâriden
Mekâtib-i Askeriye Müfettiş-i Umumî
Mirliva: Goltz⁵⁷.

"DEFENSIVE PRECAUTIONS IN TRIPOLI AT THE END OF THE XIXth CENTURY: THE PROJECT OF GOLTZ PASHA"

Abstract

In the XIXth century, Ottoman lands in North Africa was gradually invaded by the French. Ottoman Sultan Abdulhamid II took some measures against this occupation by sending his most trusted governors and commanders to prevent the French from occupying these lands. In 1882, the English had seized Egypt. But, at this time, the demands of Italians regarding Tripoli caused an improvement in Ottoman-French relations.

As the Ottoman State didn't have the land connection with Tripoli any more since 1885 on the activities of Italians had been increasing. Trying to organize the local people of Tripoli, the Sultan made his Brigadier-General Goltz Pasha, Inspector General of Military Schools in the Ottoman State at this time, to prepare plans fo defending this threatered region.

Goltz Pasha submitted his project on April 4th, 1885 together with a

⁵⁷ BOA., Y. A. Hus. 182/15 lef. 4. (a, b, c)

memorandum. This report, was discussed in the related commission and after some arrangements, was approved by the Sultan.

Keywords

Abdülhamid, Tripoli, Goltz Pasha, Kuloğulları.